

تبیین و طراحی الگوی تحقق دانشگاه اخلاق مدار

مصطفی لطفی جلال آبادی^{۱*}، سلطنت روایی^۲

چکیده

یکی از اثرگذارترین نهادهای موجود در جامعه اسلامی که می تواند نقش بسیار تعیین کننده ای در اصلاح، تکامل و سعادت جامعه داشته باشد؛ دانشگاه است. دانشگاه بستر مناسبی برای شکل گیری رفتارهای انسانی و بیان اصول و ارزشهای اخلاقی است. دوران دانشجویی بهترین زمانی است که علاوه بر آموزش علوم و مهارت ها، اصول و شیوه کاربست اخلاق حرفه ای نیز فرا گرفته می شود. لیکن تاکنون الگوی تحقق دانشگاه اخلاق مدار تبیین نشده است. لذا هدف از این تحقیق تبیین و طراحی الگوی تحقق دانشگاه اخلاق مدار در راستای ایجاد جامعه اخلاق مدار می باشد. این پژوهش از نظر هدف کاربردی است که با رویکرد کیفی انجام شده است. بدین منظور بعد از انجام مطالعات کتابخانه ای و بررسی های میدانی و در نهایت با بهره گیری از روش دلفی، تدوین و تجزیه و تحلیل پرسشنامه و انجام مصاحبه با صاحب نظران و خبرگان، برای تحقق دانشگاه اخلاق مدار؛ بایستی به اصول و ارزش ها (بیانات امام خمینی، مقام معظم رهبری، اسناد بالادستی و ..) جهت سازها و زیر ساخت ها (ماموریت، رهبری اخلاق مدار، فرهنگ اخلاق مدار و ..) کارکردهای دانشگاه اخلاق مدار (تربیت، آموزش، پژوهش و ...) دستاوردهای دانشگاه اخلاق مدار (خروجی و نتایج و ..) توجه شود و در پایان نیز راه کارهای عملیاتی برای تحقق دانشگاه اخلاق مدار بیان شده است.

کلید واژه ها: دانشگاه اخلاق مدار، اسناد بالادستی، فرهنگ اخلاق مدار، رهبری اخلاق مدار، آموزش، پژوهش

۱- استادیار مدیریت دولتی - رفتار سازمانی، دانشگاه علوم و فنون هوایی شهید ستاری، lotfi200988@yahoo.com

۲- عضو هیئت علمی دانشگاه فنی و حرفه ای

مقدمه

یکی از اثرگذارترین نهادهای موجود در جامعه اسلامی که می تواند نقش بسیار تعیین کننده ای در اصلاح، تکامل و سعادت جامعه داشته باشد، دانشگاه است. به این دلیل یکی از مهم ترین اولویت های انقلاب اسلامی ایران مسئله دانشگاه و اصلاح نظام دانشگاهی کشور بر اساس اصول و ارزش های انقلابی و اسلامی و هم راستا سازی فرایندها، کارکردها و خروجی های دانشگاه ها با آرمان ها و ارزش های اخلاقی بوده است. مرور آراء و اندیشه های بنیانگذار کبیر و رهبر معظم انقلاب اسلامی نقش و جایگاه حیاتی دانشگاه ها در سعادت جامعه را از منظر ایشان نشان می دهد. چنان که امام راحل بارها یادآور شده اند که «دانشگاه، مبداء همه تحولات است». حضرت امام خامنه ای (مدظله العالی) در خصوص اهمیت دانشگاه می فرمایند: «دانشگاه، نقطه اساسی هر جامعه و کشوری است. اگر دانشگاه اصلاح بشود، آینده آن جامعه اصلاح خواهد شد. اگر دانشگاه فاسد بشود، سرنوشت آن جامعه فساد است (۱۳۷۰/۰۶/۱۳). و نیز در دیدار جمعی از اساتید، نخبگان و پژوهش گران دانشگاه ها فرمودند: دانشگاه یک مرکز بسیار مهم است. این را ما از روی باور عمیق و قلبی می گوئیم و من استدلال دارم برای این مسئله؛ چرا؟ برای خاطر این که یکی از مراکز مهم تربیت قوهی عاقله ی کشور، دانشگاه است (۹۷/۳/۲۰).

بر این اساس آموزش عالی یکی از زیر ساخت های اساسی توسعه هر کشور شمرده می شود، به همین دلیل توجه به آموزش عالی یکی از دغدغه های مهم تصمیم گیران و برنامه ریزان کشور بوده است (آرمان، ۱۳۹۲) تا جایی که سازمان ها برای ارایه خدمات و کسب نتایج مطلوب، گزیری از حفظ و پرورش نیروی انسانی متخصص و کارآمد ندارند. امروزه برتری رقابتی سازمان ها به منابع انسانی فرهیخته و توسعه یافته وابسته است؛ چراکه قابلیت نامحدود و ماندگاری در بازار رقابت دارند (ایروانی، ۱۳۹۴). باید در نظر داشت که توسعه و تحولات سازمان ها جدا از حمایت های آموزشی نیست (آرمان، ۱۳۹۲). نظام آموزشی به عنوان یکی از مهم ترین ارکان جامعه باید متناسب با تحولات عصر پیچیده به اصلاحات اساسی در ساختار و محتوا بپردازد (یوسفی و همکاران، ۱۳۹۱). توسعه و پیشرفت در ابعاد مختلف وابسته به آموزش و متناسب با اهمیت قابل شده برای آن است. اما فقط پرداختن به آموزش بدون توجه به نتایج حاصل از اثربخشی آن قطعاً امری بیهوده است (کاوسی، ۱۳۹۶). دوران دانشجویی بهترین زمانی است که علاوه بر آموزش علوم و مهارت ها، اصول و شیوه کاربست اخلاق حرفه ای نیز فراگرفته می شود. دانشگاه بستر مناسبی است برای شکل گیری رفتارهای انسانی و بیان اصول و ارزش های اخلاقی دارد. آموزش عالی نیروی محرکه و عامل پیشرفت

و توانمندی هر جامعه است (خراسانی و همکاران، ۱۳۹۴) لذا پرداختن به دانشگاه اخلاق مدار از اهمیت و ضرورت بالایی برخوردار است هم چنین ضرورت پژوهش را می توان به صورت زیر نیز بیان نمود:

- یکی از دغدغه های اصلی مقام معظم رهبری و توصیه ایشان تحقق دانشگاه اخلاق مدار است.

- جهت تحقق دانشگاه اخلاق مدار، شناسایی ابعاد و مولفه های آن برای سیاست گذاری و تعیین خط مشی گذاری، بر ضرورت این پژوهش می افزاید.

- دانشجویان بایستی متناسب با ارزش ها، فرهنگ اسلامی و اخلاق مدار باشند و اگر از علم بالایی نیز برخوردار باشند، می توانند به پیشرفت جامعه کمک نمایند، لذا ضرورت دارد یک الگویی ارائه شود که در آن ابعاد و مولفه های دانشگاه اخلاق مدار شناسایی شده باشد. با توجه به بررسی های انجام شده تاکنون الگوی دانشگاه اخلاق مدار انجام نشده است. به همین منظور در این تحقیق تلاش شده است؛ الگوی تحقق دانشگاه اخلاق مدار جهت تحقق جامعه اخلاق مدار تدوین و تبیین شود.

هدف اصلی تحقیق

تبیین فرایند تحقق دانشگاه اخلاق مدار

اهداف فرعی

الف) تبیین مولفه های دانشگاه اخلاق مدار

ب) تبیین ابعاد دانشگاه اخلاق مدار

مبانی نظری پژوهش

الف- اخلاق و اخلاق مداری

اخلاق در لغت به معنی خلق و خوی و عادات است که مطابق با عقاید و ارزش های ما شکل می گیرد. طبق جهان بینی دینی، کمال انسان در رسیدن به خداوند است؛ از این روی عملی، اخلاقی خواهد بود که انسان را در رسیدن به این هدف یاری نماید. رایج ترین معنای اصطلاحی اخلاق در میان اندیشمندان اسلامی عبارت است از: "صفات و ویژگی های پایدار در نفس که موجب می شوند کارهایی متناسب با آن صفات، به طور خودجوش و بدون نیاز به تفکر و تامل از انسان صادر شود." (مجلسی، ۱۴۰۳، ص ۳۷۲)

اندیشمندان مسلمان و غیر مسلمان برای "علم اخلاق" نیز تعاریف گوناگونی برشمرده اند. از میان این تعاریف جامع ترین تعریف عبارت است از این تعریف: "علم اخلاق علمی است که با معرفی و شناساندن انواع خوبی ها و بدی ها، راه های کسب خوبی ها و دفع بدی ها را به ما می آموزد. (مدرسی، ۱۳۷۱، ص ۱۷) بنابراین علم اخلاق هم بعد شناختی و معرفتی دارد و هم بعد عملی و رفتاری.

علم اخلاق همانند فلسفه و علوم عقلی محض نیست که صرفاً بعد عقلانی و نظری انسان را تقویت کند؛ بلکه هدف اصلی آن آموزش شیوه ی رفتار است. طبیعی است که اگر هدف انسان رسیدن به خدا باشد، باید اخلاق او هم خدایی بوده، چه در اصل این اخلاق و چه در جزئیات آن از منبع وحیانی و الهی استفاده نماید و در این مقام اخلاق بدون خدا و اخلاق انسان محور، معلوم نیست که انسان را به خدا خواهد رسانید یا به خواسته های خود انسان. از این روی ادعای استقلال عقل آن هم عقل خود محور و منفعت طلب بشری در بنا گذاری اخلاق راستین و حقیقی از دیدگاهی که هدف انسان را رسیدن به خدا می داند پذیرفته نخواهد بود. در مقام تبیین اخلاق مبتنی بر دین، تذکر این نکته ضروری است که ارائه یک نظام اخلاقی، تابع جهان بینی خاصی است که در آن نظام اخلاقی پذیرفته شده است؛ چرا که طبق هر جهان بینی نهایت کمال انسان به گونه ای خاص تعریف شده و عمل اخلاقی عبارت از: عملی است که انسان را به این کمال نزدیک تر می کند.

جهت تحقق دانشگاه اخلاق مدار ضروری است که اسناد بالادستی مورد بررسی قرار گیرد.

ب- اسناد بالادستی

در چشم انداز نظام آموزش عالی در افق ۱۴۰۴ بیان شده است جمهوری اسلامی برخوردار از دانشگاه ها و پژوهشگاه های پیشگام در عرصه تولید دانش تمدنی و تبیین و توسعه فرهنگ جهانی اسلام و پیشتاز در گسترش مرزهای دانش و علوم کاربردی و کارآمد مبتنی بر نگرش و حیاتی به منظور کسب مرجعیت عملی و فرهنگی در منطقه و جهان اسلام و دارای اساتید عالم، متدین، عدالت خواه و آزاد اندیش تربیت یافته در مکتب اسلام و انقلاب، مسئولیت پذیر در عرصه سیاسی، اجتماعی و اقتصادی با توانایی تربیت متخصصانی متدین و متعهد و دانشمندانی برتر است.

رسالت دانشگاه از دیدگاه امام خامنه مدظله العالی: رسالت اصلی دانشگاه علم است، منتهی باید به مساله فرهنگ، نگاه مدبرانه داشت. مادامی که دانشگاه پرورش متخصصان مسلمان و متعهد نباشد، دانشگاه مطلوب انقلاب نخواهد بود. در دانشگاه به مساله فرهنگ خیلی باید پرداخت و به آن در داخل محیط دانشگاه اهمیت داد. البته امام هدف اصلی مراکز آموزشی را

انسان سازی می دانست. بنابراین دانشگاه اسلامی باید در کنار توزیع و تولید دانش و تأمین نیروی انسانی ماهر مراکز تعلیم و تربیت و پرورش انسان ها باشد. متدین کردن جوان های دانشجو باید وجهه همت تان در آموزش عالی باشد. (امام خامنه ای)

ج- رهبری اخلاقی

رهبری اخلاقی طی سالهای آغازین هزاره ی سوم میلادی در حوزه ی ایجاد یک فضای کاری سالم و به واسطه ی پیامد های سازمانی گروهی و فردی که به همراه دارد به شدت مورد توجه قرار گرفته است (حضرتی، ۱۳۹۳). رهبری یکی از وظایف مدیریت را تشکیل می دهد. شیوه ی فعالیت یا رهبری رهبران میتواند تعهد عملکرد شغلی رضایت و رفتار های اخلاقی زیر دستان را افزایش یا کاهش دهد (طاهری عطار و همکاران، ۱۳۹۶). رهبران اخلاقی به خاطر نقش الگویی که در سازمان ایفا می کنند رفتارهای نوع دوستانه را در میان اعضای سازمان افزایش می دهند. در نتیجه انتظار می رود پیروان به سازمان بیشتر متعهد باشند.

رفتار و نگرش های رهبر در زیر دستان و سرنوشت سازمان آنها تاثیر می گذارد یکی از مهم ترین وظایف رهبر داشتن یک دیدگاه اخلاقی در مدیریت است رهبری که به طور اخلاقی عمل می کند بی نهایت موفق خواهد بود و رهبری که یک اساس اخلاقی در رفتار و فعالیت های خود نداشته باشد، شکست می خورد (عباس زاده، ۱۳۹۳).

پیروان وقتی که دارای رهبرانی اخلاقی هستند از رهبران خود راضی تر و متعهد تر به سازمان می شوند (نصر اصفهانی، ۱۳۹۲).

در سازمان ها رهبران در سطوح مختلف نقش مهمی در توسعه و تقویت فرهنگ اخلاقی و رفتارهای اخلاقی دارند. بنابراین تعجب آور نیست که تحقیق پژوهش گران درباره ی رهبری اخلاقی در حال افزایش می باشد. طبق نظر براون و همکارانش رهبری اخلاقی دارای دو بعد فرد اخلاقی و مدیر اخلاقی می باشد (طاهری عطار و همکاران، ۱۳۹۶).

نتایج تحقیقات اولیه نشان می دهد که رهبر اخلاقی به طور مستقیم با رفتارهای متقابل اجتماعی زیر دستان رابطه مثبت و با رفتارهای غیر بهره ور و غیرمولد مثل انحراف در محیط کار رابطه منفی دارد (عباس زاده، ۱۳۹۳). چون رهبران در رفتار دیگران در سازمان و به طور زیادی بر عملکرد سازمانی تاثیر دارد چنین تفسیر می شود که رهبری اخلاقی اهمیت فوق العاده ای دارد. سازمان ها باید به رهبری اخلاقی بسیار اهمیت دهند. مشخص شده است که رهبری اخلاقی با افزایش تعهد، کاهش رفتار غیر اخلاقی در سازمان ها و افزایش ارزش مداری مرتبط می باشد (همان).

مردم به طور فزاینده نسبت به انگیزه ها، شایستگی ها و صداقت رهبران تجاری بدبین شده اند. رهبرانی که از این عناصر محروم هستند فقط در کوتاه مدت موفق هستند در حالی که در رهبری اخلاقی سه عنصر بلند پروازی، شایستگی و صداقت تار و پود آن تشکیل می دهد. همین امر موجب شده است که بسیاری به جنبه های اخلاقی رهبر تمایل پیدا کنند (نصر اصفهانی، ۱۳۹۲). بدیهی است که هیچ یک و یا حداقل اینکه بسیاری از اقدامات رهبران بدون عامل (نفوذ) اثر بخش نخواهد بود و همین توجه به اهمیت نفوذ بوده که رهبران را پس از آموزش بسیاری از روش های اقدام و نفوذ که دیگر کارآمدی خود را از دست داده اند و خریداری در عرصه رهبری و پیروی ندارند، وادار کرده است که این رویکرد را به طور جدی مطرح نظر قرار دهند (ازگلی، ۱۳۹۰، ۵۱).

فریمن و استوارت (۲۰۰۶، ص ۳) اذعان می دارند رهبر اخلاقی فردی است که از یک شخصیت قوی برخوردار است. آنها ارزش ها، دیدگاه ها و اهداف سازمانی خود را از طریق یک سری ایده آل های اخلاقی ترسیم می کنند و اهداف سازمان را با ویژگی های درونی کارکنان مرتبط می سازند.

برای موثر بودن کارا بودن و متعالی بودن می بایستی چهار عنصر رهبری اخلاقی درک شده و بهبود یافته باشد. این عناصر عبارتند از: هدف دانش اقتدار و اعتماد. توجه صرف به هر یک از این اجزا به صورت جداگانه کاری ناقص و گمراه کننده است (نصر اصفهانی، ۱۳۹۲)

هدف: موضوعاتی نظیر اقدامات و نتایج بررسی های انجام شده توسط رهبر اخلاقی که در ارتباط با اهداف سازمانی در ذهن اوست. ذهن رهبر زمینه را برای تمرکز و ثبات نسبت به اقدامات و تصمیمات سازمان فراهم می سازد.

دانش: رهبر اخلاقی دارای دانش لازم برای تحقیق، تشخیص و عمل است. این دانش به واسطه سازمان و محیط آن یافت می شود. اما باید آن را توسط افرادی که آن را حفظ می کنند با سازمانی که می خواهد یاد بگیرد؛ زمینه لازم را برای کارکنانی که می خواهند زنده بمانند، به وجود آورد و به اشتراک بگذارد.

اقتدار: رهبر اخلاقی دارای قدرت طرح سوال تصمیم گیری و اقدام است اما این را هم می داند که تمامی این ها با هم در ارتباط هستند و به روی هم اثر می گذارد. لذا باید از اقتدار لازم برای هدایت آنها به سمت تحقق اهداف سازمانی برخوردار باشد.

اعتماد: رهبر اخلاقی اعتماد و بهره برداری از آن را از طریق سازمان و محیط آن القا می کند.

بدون سه عامل اعتماد، دانش و هدف افراد در به کار بردن اقتدار خود واهمه دارند.

تریونو و همکارانش دو بعد برای رهبری اخلاقی در تحقیقاتشان یافتند؛ فرد اخلاقی و مدیر اخلاقی یک فرد اخلاقی کسی است که چیزهای درست انجام می دهد . تصمیمات درست می گیرد و با دیگران خوب رفتار می کند(طاهری عطار و همکاران، ۱۳۹۶)

د- فرهنگ اخلاق مدار

فرهنگ سازمانی منشاء هویت سازمانی، تعهد گروهی، ثبات نظام اجتماعی، شکل دادن به رفتار و تاثیر گذار بر وظایف و نحوه عملکرد مدیریت و موتور محرک نیروی انسانی یک سازمان می باشد. فرهنگ سازمانی بر تدوین اهداف، استراتژی ها، رفتار فردی، عملکرد سازمانی، انگیزش، رضایت شغلی، خلاقیت و نوآوری، نحوه تصمیم گیری، میزان مشارکت کارکنان در امور، میزان فداکاری و تعهد، سخت کوشی و سطح اضطراب تاثیر دارد(معمارزاده، غلامرضا الوانی سیدمهدی، ۱۳۹۶).

برای نمونه ساترلند^۱ و وودوارد^۲ اشاره می کنند که «فرهنگ شامل هر آن چیزی است که بتوان از منبعی به منبع دیگر منتقل شود، یعنی همان میراث اجتماعی و کلیت جامعی که شامل دانش، دین، هنر، اخلاقیات، قانون، فنون ابزارسازی و کاربرد آن ها و روش فرارساندن آن ها بیان می شود» (مورهد گریفین، ۱۳۹۷)

ادگار شاین فرهنگ را این گونه تعریف کرده است: «فرهنگ مجموعه ای از مفروضات بنیادین مشترک است که اعضای گروه در رویارویی با دشواری های موجود در زمینه سازگاری با محیط خارجی و یکپارچگی درونی، ایجاد و کشف کرده و توسعه داده اند و ثابت شده است که آن مفروضات سودمند و با ارزش هستند و در نتیجه به عنوان روش صحیح ادراک، تفکر و احساس به اعضای جدید انتقال می یابد»(رایبیز، ۱۳۹۷).

فرهنگ سازمانی همان شالوده درونی و ساختار غیر مشخص سازمان است که براساس اهداف، فناوری، ساختار، سیاست ها، عملکرد و محصولات سازمان تجلی می یابد و آشکارترین نمودش را در رفتار کارکنان می توان مشاهده کرد(فدایی، ۱۳۹۴) به طور کلی فرهنگ سازمانی یک ادراک است که افراد از یک سازمان دارند . فرهنگ سازمانی چیزی است که در سازمان وجود دارد نه در افراد. صفات ویژه ای است که به سازمان اختصاص دارد و نمایانگر مشخصات معمول و ثابتی است که یک سازمان را از دیگر سازمان ها متمایز می کند. فرهنگ سازمانی « مجموعه ای از ارزش های کلیدی، باور ها ی راهنما، و تفاوت هایی است که در اعضای یک سازمان مشترک است» (فرهنگی، ۱۳۸۴)

رهبران فرهنگ اخلاقی کارهای خارق العاده انجام می دهند: این رهبران تحول گرا هستند و فرهنگ تعالی عملکرد را شکل می دهند. این فرهنگ ها مبتنی بر ویژگی های افراد هستند. زیرا ویژگی هر فرد به ویژگی سامان و در نهایت برندینگ و شناخته شدن و اعتبار سازمان کمک می کند. این سبک می داند که با مدل سازی فرهنگ مطلوب، هر فرد توانایی تاثیر بر رفتارهای دیگران را دارد. (قلی پور، آرین، محمد اسماعیلی، ندا، ۱۳۹۵) این فرهنگ بر مبنای اخلاق ایجاد می شود؛ ارزش های محوری مانند اخلاق، صداقت و احترام به روشنی بیان می شود. زیرا این ارزش ها زیر بنای روابط است. و دائماً بر ارزش ها تاکید می شود و کارکنان همواره به صورت رسمی این ارزش ها را ارج می نهند (همان، ۷۸) تمرکز همه افراد بر تعالی عملکرد است: افراد متعهدند به ایجاد سازمان های در کلاس جهانی که در آنها تغییر دائمی است و هیچ چیز ثابت باقی نمی ماند و کارکنان در پاسخ به عوامل بیرونی انعطاف پذیر باشند. (قلی پور، آرین، محمد اسماعیلی، ندا، ۱۳۹۵)

پیشینه پژوهش

- پژوهش های محدودی به منظور بررسی ماهیت و نقش آفرینی دانشگاه ها در کشور انجام شده است. تاکنون پژوهشی با مأموریت و رسالت اساسی نقش آفرینی دانشگاه های اخلاق مدار ثبت نشده است. لذا در ادامه صرفاً به موارد محدود پژوهشی مشابه با این پژوهش اشاره می شود:

- پورشریعت و همکاران (۱۳۹۵) به منظور بررسی برخی نیازهای کارکردی و مأموریتی مورد انتظار از دانشگاه ها در آینده، پژوهشی را انجام داده اند؛ در حالی که رساله حاضر به منظور مشارکت پژوهشی و مفهوم سازی در نقش آفرینی دانشگاه و سیاست گذاری دانشگاه ها در تراز انقلاب اسلامی انجام می شود.

- باغکلی و شعبانی ورکی (۱۳۹۵)، در پژوهش خود با عنوان «آینده آموزش عالی: دانشگاه های نسل چهارم، فلسفه آموزش عالی» به بررسی ویژگی های دانشگاه های نوین و نقدی بر مدل جاری دانشگاه های ایران انجام داده اند.

- نجاران طوسی و همکاران (۱۳۹۶) در پژوهشی به بررسی و تحلیل مضمون بیانات، پیام ها و تدابیر امام خمینی (ره) از سال ۱۳۴۰ تا ۱۳۶۸ و حضرت آیت ا... امام خامنه ای (دام ظلّه العالی) از خرداد ۱۳۶۸ تا ۱۳۹۶ پرداخته و بر اساس آن به شناسایی و دسته بندی ابعاد مضامین استخراجی در پنج بعد «پیامدها»، «نتایج»، «خروجی ها» و «سرمایه و زیرساخت ها» اقدام کرده اند.

روش شناسی

این تحقیق بر مبنای دستاورد یا نتیجه از نوع کاربردی است و بر مبنای هدف از نوع اکتشافی و بر مبنای نوع داده‌های مورد استفاده از نوع کمی است که گردآوری داده‌ها به وسیله تکنیک دلفی و پرسشنامه صورت گرفته است.

در کسب نظر از خبرگان معمولاً یک مقیاس پاسخ درجه‌ای (مثل طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت) برای رتبه بندی به کار می‌رود و از پاسخ دهندگان خواسته می‌شود که در صورت لزوم به فهرست عرضه شده مواردی اضافه کنند (حافظ نیا، ۱۳۹۵، ص ۸۴). ابزار و روش جمع آوری اطلاعات در این پژوهش شامل مطالعات کتابخانه‌ای و استفاده از کتب و نشریات، جستجو در پایگاه‌های اینترنتی و فیش برداری از مقالات و منابع مختلف فارسی و لاتین، انجام مصاحبه‌های اکتشافی اولیه با تعدادی از نخبگان کشور در خصوص دانشگاه اخلاقی و نیز دریافت اطلاعات به‌وسیله پرسشنامه در دوره‌های سه گانه دلفی می‌باشد. در این تحقیق روایی محتوا همان نظرات متخصصان (نخبگان) است که با سؤالات بسته و باز طی سه مرحله دلفی دریافت و اعمال شده و در مورد روایی سازه نیز انجام آزمایشی پرسشنامه قابل ذکر می‌باشد. در این پژوهش برای تعیین میزان اتفاق نظر میان اعضای پانل، از ضریب هماهنگی کندال^۱ استفاده شده است. اعضای پانل شامل ۱۰ نفر از خبرگان دانشگاهی و حرفه‌ای هستند که با توجه به سطح تحصیلات، آشنایی با روش تحقیق، سوابق پژوهشی و برخورداری از تجربه در دانشگاه (تدریس، کار حرفه‌ای یا هر دو) انتخاب شده‌اند. نمونه گیری به شکل غیراحتمالی و قصدی (به تعبیر حافظ نیا، ۱۳۹۵) انجام شده که با هدف مطالعه سازگاری دارد. ارائه و دریافت پرسشنامه و توجیه خبرگان در خصوص سؤالات و اهداف مطالعه عمدتاً به صورت حضوری بوده؛ در مجموع ۱۰ نفر انتخاب گردیدند که در هر سه دور ۱۰ پرسشنامه قابل استفاده دریافت و نتایج آن تحلیل گردید.

یافته های تحقیق

در این پژوهش، پیرامون احصاء مولفه های دانشگاه اخلاق مدار، روش دلفی در سه دور به انجام رسید که نتایج به‌دست آمده به صورت خلاصه در جدول (۱) بیان شده است.

جدول ۱- مؤلفه‌های مربوط به هر یک از ابعاد دانشگاه اخلاق مدار

ابعاد	مؤلفه‌ها	کنندال دور اول	کنندال دور دوم	کنندال دور سوم
استاد بالادستی	حاکمیت اصول اعتقادی، احکام و اخلاق اسلامی در تمامی ابعاد دانشگاه	۱۷۹	۱۷۹	۱۸۲
	خرد ورزی و عقلانیت قدسی بودن علم و محیط های علمی	۱۷۰	۱۷۱	۱۸۰
	تقدم تزکیه بر تعلیم	۱۷۶	۱۷۷	۱۷۸
	تمهد به آرمان های انقلاب اسلامی	۱۶۶	۱۶۶	۱۷۴
	جهاد علمی و ارتقای اعتماد به نفس ملی و تولید علم نافع و توسعه نهضت نرم افزاری	۱۶۸	۱۶۸	۱۷۶۲
	تقدم منافع ملی و مصالح عمومی بر منافع فردی و گروهی و اهتمام به وحدت ملی	۱۷	۱۷۱	۱۷۵
	تمدن سازی دانشگاه ها	۱۷۳	۱۷۵	۱۷۸
	وحدت حوزه ودانشگاه	۱۷۵	۱۷۶	۱۷۷
	عدالت محوری در تمام شئون دانشگاه	۱۷۸	۱۷۸	۱۷۸
	تعادل و هماهنگی در نظامات چهارگانه دانشگاه	۱۶۴	۱۶۹	۱۷۸
	ارتقاء جایگاه هدایت گری خانواده در تعالی بخشی علمی و فرهنگی دانشجویان	۱۷۱	۱۷۵	۱۷۵
فرهنگ اخلاق مدار	اعتلای فرهنگی فضای عمومی دانشگاه	۱۶۴	۱۷۰	۱۷۶
	استکبار ستیزی	۱۸۶	۱۸۷	۱۸۷
	دشمن شناسی	۱۷۸	۱۷۸	۱۷۸
	معنویت محوری	۱۶۴	۱۶۹	۱۷۸
	شهادت طلبی	دور دوم	۱۷۰	۱۷۲
	وطن پرستی	۱۶۹	۱۷۲	۱۷۳
	ولایت پذیری	۱۸	۱۸۱	۱۸۲
	روحیه و انگیزه خدمتگزاری	۱۶۴	۱۷۰	۱۷۶
	تکلیف گرایی	۱۸۶	۱۸۷	۱۸۷
	روحیه جهادی	۱۶۴	۱۷۰	۱۷۶
	یادگیری	۱۸۶	۱۸۷	۱۸۷
رهبری اخلاقی	تحقیق و پژوهش	۱۷۸	۱۷۸	۱۷۸
	بصیرت سیاسی	۱۶۴	۱۶۹	۱۷۸
	شهروند مداری	۱۷۱	۱۷۵	۱۷۵
	خلاقیت و نوآوری	۱۶۴	۱۷۰	۱۷۶
	هدف	۱۸۶	۱۸۷	۱۸۷
	دانش	۱۷۸	۱۷۸	۱۷۸
	اقتدار	۱۶۴	۱۶۹	۱۷۸
	اعتماد	۱۶۴	۱۷۵	۱۷۸
	رازداری اساتید و کارکنان	۱۷۸	۱۷۸	۱۷۸
	منظم و منطبق با دروس	۱۶۴	۱۶۹	۱۷۸
	آموزش اخلاق مدار	خود باوری اساتید	۱۷۱	۱۷۵
حضور اساتید در فضای فکر دانشجویان		۱۶۴	۱۷۰	۱۷۶
منحصر نشدن ارتباط با دانشجو در کلاس		۱۸۶	۱۸۷	۱۸۷
جدی گرفتن حضور در دانشگاه		۱۷۸	۱۷۸	۱۷۸
رعایت عدالت اساتید و کارکنان یا دانشجویان		۱۶۴	۱۶۹	۱۷۸

امعاد	مؤلفه‌ها	کنندال دور اول	کنندال دور دوم	کنندال دور سوم
پژوهش اخلاقمدار	اصل دانستن رشد علمی دانشجویان	۷۱	۷۵	۷۵
	حرمت قائل شدن برای کلاس	۶۴	۷۰	۷۶
	حسن رفتار پژوهشی	۸۶	۸۷	۸۷
	تعهد و مسئولیت پذیری	۷۱	۷۴	۷۵
	جمع آوری داده ها	۷۸	۷۸	۷۸
	رعایت حقوق معنوی	۶۴	۶۹	۷۸
	امانت داری در اسناد دهی	۷۱	۷۵	۷۵
	عدم انتشار مجدد	۶۴	۷۰	۷۶
	اقتدار علمی	۸۶	۸۷	۸۷
نتایج دانشگاه اخلاقمدار	رشد و تعالی سرمایه های انسانی در سازمان ها	۷۸	۷۸	۷۸
	افزایش عملکرد سازمان ها	۶۴	۶۹	۷۸
	احیای تمدن نوین اسلامی	۷۱	۷۵	۷۵
	خود کفایی و استقلال	۶۴	۷۰	۷۶
	استکبار ستیزی	۸۶	۸۷	۸۷
	احیای ارزش های اخلاقی در جامعه	۶۴	۷۰	۷۶
	حکمت بنیان و هوشمند شدن دانشگاه	۸۶	۸۷	۸۷

بحث و نتیجه گیری

دانشگاه ها و مراکز آموزش عالی هر جامعه، معرف بالاترین سطح از تفکر و علم آن جامعه محسوب می شوند و اصول جهان بینی و نظام اعتقادی و ارزشی جامعه را در خود متجلی می سازند و با تربیت متفکران و دانشمندان و مدیران آینده در جهت بخشیدن به حرکت های گوناگون فکری، اعتقادی، فرهنگی و سیاسی جامعه موثر واقع می شوند. از اینجا می توان گفت که دانشگاه های مختلف جهان، علاوه بر اشتراکاتی که به اعتبار دانشگاه بودن، با یک دیگر دارند به اعتبار تعلق به جوامعی با بینش و ارزش های مختلف، واجد خصوصیتی هستند که آنها را از یک دیگر متمایز می سازد. جامعه ایرانی که در انقلاب اسلامی با رویکرد الهی، جهان بینی اسلامی را مبنای شئون گوناگون زندگی خود قرار داد خواهان آن است که آموزش عالی متناسب با مبانی و ارزش های اخلاقی باشد تا با تربیت متفکران و مدیران بر وفق آن مبانی و معیارها به ترویج و تعمیم آنها در جامعه اسلامی مبادرت ورزد. احیای هویت تمدن و پیشرفت جمهوری اسلامی، مستلزم رشد متوازن و همه جانبه ابعاد علمی، فرهنگی، سیاسی و اجتماعی کشور است که در مسیر تعالی آن آموزش عالی کشور نقش پیشران و موتور محرکه

را بر عهده خواهد داشت. بر این اساس برای یک دانشگاه اخلاق مدار بر اساس فرایند زیر محقق خواهد شد.

الف- اسناد بالادستی: اسناد بالادستی، اسنادی هستند که اصول اولیه و پایه ای دانشگاه اخلاق مدار احصاء می شود و بایستی در تمام کارکردها و جهت سازهای دانشگاه جاری و ساری شود. اسناد بالادستی شامل بیانات و رهنمودهای بنیان گذار جمهوری اسلامی ایران امام خمینی (ره)، مقام معظم رهبری (مدظله العالی)، مصوبات شورای انقلاب فرهنگی و .... است که در این تحقیق، مبانی، اصول و ارزشهای اخلاقی از اسناد بالادستی دانشگاه از جمله سند دانشگاه اسلامی، چشم انداز جمهوری اسلامی در افق ۱۴۰۴ احصاء گردد. بر اساس یافته های تحقیق مبانی و اصول دانشگاه اخلاقی عبارتند از: حاکمیت اصول اعتقادی، احکام و اخلاق اسلامی در تمامی ابعاد دانشگاه، خرد ورزی و عقلانیت قدسی بودن علم و محیط های علمی، تقدم تزکیه بر تعلیم، تعهد به آرمان های انقلاب اسلامی، جهاد علمی و ارتقای اعتماد به نفس ملی و تولید علم نافع و توسعه نهضت نرم افزاری، تقدم منافع ملی و مصالح عمومی بر منافع فردی و گروهی و اهتمام به وحدت ملی، تمدن سازی دانشگاه ها، وحدت حوزه ودانشگاه، عدالت محوری در تمام شئون دانشگاه، تعادل و هماهنگی در نظامات چهارگانه دانشگاه، ارتقاء جایگاه هدایت گری خانواده در تعالی بخشی علمی و فرهنگی دانشجویان، اعتلای فرهنگی فضای عمومی دانشگاه

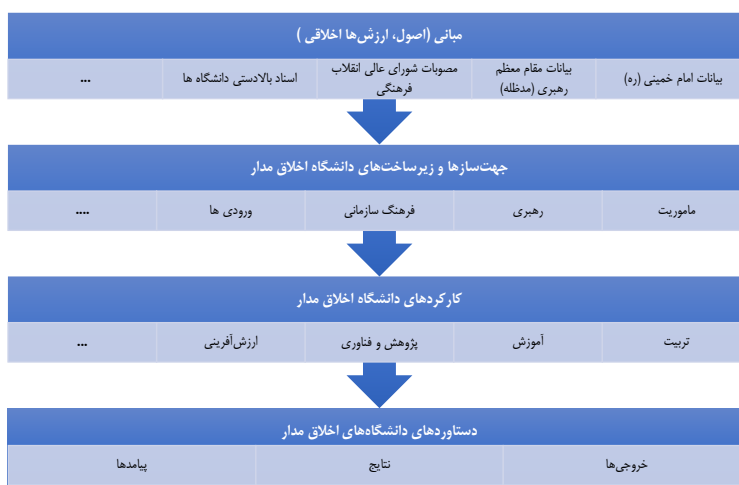
ب- جهت سازها و زیر ساخت های دانشگاه اخلاق مدار: جهت سازها و زیر ساخت ها در ایجاد دانشگاه اخلاق مدار نقشی به سزایی دارند ماموریت دانشگاه، رهبری سازمانی، فرهنگ سازمانی و .. که در این پژوهش رهبری اخلاق مدار و فرهنگ اخلاق مدار مورد بررسی قرار گرفت. (۱) در دانشگاه بایستی سبک رهبری اخلاق مدار باشد که مولفه های آن عبارتند از: هدف، دانش، اقتدار، اعتماد. (۲) در دانشگاه اخلاق مدار بایستی فرهنگ اخلاقی وجود داشته باشد که بر اساس یافته های تحقیق عبارتند از استکبار ستیزی، دشمن شناسی، معنویت محوری، شهادت طلبی، وطن پرستی، ولایت پذیری، روحیه و انگیزه، خدمت گذاری، تکلیف گرایی، روحیه جهادی، یادگیری، تحقیق و پژوهش، بصیرت سیاسی، شهروند مداری، خلاقیت و نوآوری

ج- کارکردهای دانشگاه اخلاق مدار: کارکردهای دانشگاه اخلاق مدار عبارتند از تربیت، آموزش، پژوهش، ارزش آفرینی و .. است. بر اساس الگوی تحقیق اگر مبانی و اصول دانشگاه بر اساس اخلاق تدوین شده باشد و زیر ساخت ها و جهت سازهای دانشگاه نیز اخلاق مدار باشد باعث ایجاد کارکردهای اخلاق مداری در دانشگاه خواهد شد. کارکردهای دانشگاه

عبارتند از: ۱) آموزش که عبارتند از رازداری اساتید و کارکنان، منظم و منطبق با دروس، خود باوری اساتید، حضور اساتید در فضای فکر دانشجویان، منحصر نشدن ارتباط با دانشجو در کلاس، جدی گرفتن حضور در دانشگاه، رعایت عدالت اساتید و کارکنان با دانشجویان، اصل دانستن رشد علمی دانشجویان، حرمت قائل شدن برای کلاس ۲) پژوهش: که مولفه های پژوهش اخلاق مدار عبارت است از حسن رفتار پژوهشی، تعهد و مسئولیت پذیری، جمع آوری داده ها، رعایت حقوق معنوی، امانت داری در استناد دهی، عدم انتشار مجدد

د) نتایج و پیامدها: نتایج و پیامدهای دانشگاه اخلاق مدار از کارکردهای اخلاق مداری ایجاد خواهد شد. نتایج دانشگاه اخلاق مدار عبارت است از اقتدار علمی، رشد و تعالی سرمایه های انسانی در سازمان ها، افزایش عملکرد سازمان ها، احیای تمدن نوین اسلامی، خود کفایی و استقلال، استکیار ستیزی، احیای ارزش های اخلاقی در جامعه، حکمت بنیان و هوشمند شدن دانشگاه

که به صورت کلی می توان مدل را به صورت زیر بیان نمود:

منبع: محققین (۱۳۹۸)

می توان پیشنهادات زیر را ارائه نمود:

کارگروهی در وزارت علوم تحقیقات و فناوری تشکیل و راهکارهای تحقق دانشگاه اخلاق مدار بحث شود و در پایان راهکارها برای اجرا به دانشگاه ها ابلاغ گردد و در جلسه بعدی ضمن دستور کار جدید نتایج، موانع و بازخوردها پی گیری گردد.

خلق یک فرهنگ اخلاق مدار ضروری می باشد؛ فقدان فرهنگ اخلاق مدار در دانشگاه می تواند بر عملکرد دانشگاه تأثیر منفی بگذارد.

حمایت مدیران صفی و اساتید تأثیر چشم گیری بر توسعه اخلاق در دانشگاه دارد بنابراین در جذب اساتید بایستی دقت کافی بعمل آید.

تعامل و همکاری با مراکز مذهبی در تحقق دانشگاه اخلاق مدار موثر می باشد.

تحقق دانشگاه اخلاق مدار بایستی مورد پذیرش اساتید، دانشجویان و کارکنان دانشگاه قرار بگیرد.

برگزاری دوره های آموزشی در جهت افزایش فرهنگ اخلاق مدار در دانشگاه ها

بازنگری و به روز رسانی کتب و نشریات در قالب دو طرح کلان تعریف و هر یک از طرح ها با اعتبار، مدت زمان، ناظران و داوران مشخص به دانشگاه ها برای اجرا واگذار گردد.

تشکیل انجمن ها برای ایجاد فرهنگ اخلاق مدار ؛

منابع

آرمان، مانی؛ خسروی، محبوبه. (۱۳۹۲). اعتبارسنجی الگوی آموزش نیروی انسانی با رویکرد شایستگی. فصلنامه علمی - پژوهشی مطالعات مدیریت (بهبود و تحول)، (۷۱)، ۷۳-۴۹.

ایروانی، شهین و مرجانی، بهناز. (۱۳۹۴). جایگاه دانش در مهارت آموزی. راهبرد فرهنگ، (۳۰).
 باعگلی و شعبانی ورکی (۱۳۹۵)، آینده آموزش عالی: دانشگاه های نسل چهارم، فلسفه آموزش عالی.

پرند، کوروش، پورلندخت، نیرومند، فرجیارمکی، اکبر و احلیه، نرگس. (۱۳۹۱). ارلئه چارچوبی جهت تحقق سند مهارت و فناوری سازمان آموزش فنی و حرفه ای کشور، دومین کنفرانس ارزشیابی و تضمین کیفیت در نظام های آموزشی.

پورشریعت و همکاران (۱۳۹۵)، بررسی وضعیت عوامل ساختاری و کارآفرینی دانشگاهی دانشگاه های ارتش (مطالعه موردی: دانشگاه هوایی شهید ستاری)، فصلنامه آموزش علوم دریایی.

حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۹۵): مقدمه ای بر روش تحقیق در علوم انسانی، تهران، انتشارات سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهی (سمت).

حضرتی، مرتضی و معمارزاده تهرانی، غلامرضا (۱۳۹۳)، ارائه مدلی از رهبری اخلاقی سازگار با سازمان های دولتی ایران، مجله مدیریت توسعه و تحول، ۱۸، ۶۳-۷۰.

خراسانی، اباصلت؛ نوراللهی، مینا؛ مهری، داریوش؛ نقش بندی، حسین؛ نامدار، حسین. (۱۳۹۴).
 شناسایی عوامل مؤثر بر انتقال آموزش به محیط کار در دانشگاه علوم و فنون هوایی شهید ستاری، فصلنامه مطالعات منابع انسانی، (۱۵)، ۱۶۲-۱۴۷.

- رابینز، استیفن، پی (۱۳۹۷)، مبانی رفتار سازمانی، ترجمه علی پارسائیان و محمدعربی، تهران: دفتر پژوهش های فرهنگ
- شاین، ادگار (۱۳۸۳) فرهنگ سازمانی، ترجمه محمدابراهیم محبوب. تهران انتشارات فرا
- طاهری عطار، غزاله، نائینی، محمد امین، سید صالحی، سوگل سادات، خصری، سیده الهه، رهبری تسهیل گر تحقق حکمرانی خوب (مورد مطالعه شهرداری تهران)، فصلنامه مدیریت سازمان های دولتی، دوره ۶ شماره ۱، ص ۱۱۵-۱۳۰
- عباس زاده، محمد و بوداقتی، علی، (۱۳۹۳)، تاثیر رهبری اخلاقی بر ظرفیت انطباق پذیری سازمانی (مورد مطالعه کارمندان دانشگاه تبریز، مدیریت دولتی، ۶، ۲۸۹-۳۰۸
- عسگریان، محمد (۱۳۸۸)، مفهوم سازی فرهنگ سازمانی، دو ماهنامه توسعه انسانی پلیس، سال ششم، شماره ۲۴، صص ۱۲۴-۱۰۱.
- فدایی، غلامرضا؛ اندایش، سیف اله (۱۳۹۴)، رابطه فرهنگ سازمانی و مدیریت دانش در دانشکده علوم اطلاعات و دانش شناسی دانشگاه تهران، فصلنامه مطالعات دانش شناسی، ۱(۲): ۴۱-۵۴.
- فرهنگی، علی اکبر و حسین زاده، علی (۱۳۸۴): دیدگاه های نوین درباره تعهد سازمانی، ماهنامه تدبیر.
- قلی پور، آرین، محمد اسماعیلی، ندا، (۱۳۹۵)، اخلاق، ارزش ها و فرهنگ سازمانی، تهران، موسسه کتاب مهربان نشر
- کاوسی، اسماعیل؛ حسینی راد، سید مهدی. (۱۳۹۶). ارایه مدلی برای توسعه آموزش های مهارتی در سازمان. آموزش در علوم انتظامی، (۱۸)، ۶۰-۴۱.
- معمارزاده، غلامرضا الوانی سیدمهدی. (۱۳۹۶). رفتار سازمانی نشر مروارید چاپ ۱۱.
- مجلسی، محمد باقر (۱۴۰۳ ه.ق)، بحار الانوار، ج ۶۷، باب ۵۹.
- مدرسی، محمد رضا (۱۳۷۱)، فلسفه اخلاق، تهران، سروش.
- مورهد و گریفین. (۱۳۹۷). رفتار سازمانی، (ترجمه سیدمهدی الوانی و غلامرضا معمارزاده). تهران، انتشارات مروارید.
- نجاران طوسی و همکاران (۱۳۹۶)، الگوی دانشگاه تراز انقلاب اسلامی، فصلنامه علمی پژوهشی مدیریت اسلامی، شماره ۳، پاییز ۱۳۹۶، ۲۱-۵۲.
- نصر اصفهانی، علی، غضنفری، احد و عامری نصب، سیامک (۱۳۹۲) رابطه بین رهبری اخلاقی و توانمندی کارکنان، دو فصلنامه مدیریت منابع انسانی، ۵، ص ۱۰۷-۱۲۸

Abstract

One of the most influential institutions in Islamic society that can play a very decisive role in the reform, development and prosperity of society is the university. The university is a good platform for the formation of human behavior and the expression of ethical principles and values. Student life is the best time to learn the principles and practices of professional ethics in addition to teaching science and skills. However, the pattern of realization of the ethics-based university has not been explained. The purpose of this research is to explain and design the pattern of realization of ethics oriented university in order to create ethics oriented society. This research is an applied purpose research with a qualitative approach. For this purpose, after conducting library studies and field studies and finally using Delphi method, questionnaire compilation and analysis and interviews with experts and experts, for the realization of ethics-oriented university, the principles and values must be stated. Imam Khomeini, Supreme Leader, Upstream Documents, etc.) Mechanisms and Infrastructure (Mission, Ethical Leadership, Ethical Culture, etc.) University Ethics (Education, Training, Research, etc.) University Achievements Focus on ethics (outputs and outcomes, etc.). Finally, operational strategies for the realization of ethics-oriented university are mentioned.

Keywords: Ethics-oriented University, Upstream Documents, Ethics-Oriented Culture, Ethics-Oriented Leadership, Education, Research